

half april gaat openen. Ondertussen zijn aan de voet van de hoofdstengel nog een paar zijstengels ontstaan, de zich op dezelfde manier gaan vertakken. In deze tijd is de plant heel mooi, zonder enige grofheid of stakerigheid.

...Heg en bos zijn nog bladerloos, koekeksbloem, brandnetel, bosandoorn, nagelkruid moeten zich nog gaan ontwikkelen en zo staat onze plant dan geheel vrij in het volle licht, in al zijn delen afzonderlijk te zien. Zo heeft Albrecht Dürer zijn „Schöllkraut” getekend en zo heeft Ruskin de plant gezien, toen hij in een van zijn buien van namengeverij de naam van Welcome-poppy bedacht.

...De bloemen staan aan het eind van de stengels in groepen van gemiddeld vijf of zes. Ze vormen geen echte schermen, want de eindbloem bloeit het eerst, daarna de zijdelingse. De hogere bloeiwijzen bestaan slechts uit drie of twee bloemen, en zo'n drietal is duidelijk gegroepeerd als een gevorkt bijscherm.

...Tegen einde mei eindigt het zijtakken-

stelsel met een armbloemige bloeiwijze, maar dan gaat zich in de eerste of tweede knoop van de hoofdstengel en ook van de grondstandige zijstengels een nieuwe knop ontwikkelen, die weer een heel stelsel van takken en vertakkingen tot stand brengt en bloemen levert gedurende de maanden juni en juli. Later kunnen op dezelfde manier nog meer andere stelsels te voorschijn komen. Die nieuwe takken groeien zeer snel, zodat ze zich spoedig boven de oude bloemen verheffen en een tweede of derde verdieping van bloem en blad vormen, die op zijn minst nog op gelijke hoogte blijft met de overige heggeplanten, die zich inmiddels hebben gevormd en waarmee ze te concurreren hebben om licht en lucht...”

Als excuus voor het zo uitvoerig aanhalen van Thijsse's tekst hier in zijn eigen tijdschrift 55 jaar na dato meen ik te kunnen volstaan met bescheidenlijk te verwijzen naar de toepasselijkheid, ook in dit opzicht, van het motto: als twee het zelfde doen is dat niet het zelfde.

Voeding van Roerdompen (*Botaurus stellaris*) in de strenge winter van 1962/1963

G. A. BROUWER.

Onder de minder algemene vogelsoorten, die in strenge winters van honger omkomen, is de Roerdomp (fig. 1) altijd een extra betreurd slachtoffer geweest. Dit komt waarschijnlijk omdat het zo'n grote en tevens zeldzame vogel betreft, die bij langdurige vorst vaak de dekking verlaat op zoek naar open water; hij verschijnt dan op ongewone plaatsen, waardoor wij opmerkelijk worden op de moeilijke po-

sitie, waarin het dier verkeert.

Thijsse (1912) heeft eens verteld hoe een Roerdomp in een van onze zeer strenge winters zijn toevlucht had gezocht bij de visserij van het Naardermeer. De bejaarde Jan Hoetmer had zich toen het lot van de vogel aangetrokken: dagelijks haalde hij vis uit zijn karen om het „pictoortje” (zo noemde hij de Roerdomp) te voeden. „En op een morgen” vertelt hij, „had ik

Fig. 1. *De Roerdomp, thans een minder algemene vogel. Tekening Sj. van der Zee.*

de portie vis alweer gereed en ik denk, waar blijft nou mijn pictootje? Ik ga zoeken en zoeken en ja hoor, achter een hoop duilen, daar vind ik het pictootje dood, stijf bevroren. De volgende dag ging het dooien."

In aansluiting op dit verhaal wil ik hier verslag uitbrengen over een poging, die wij in samenwerking met Drs. P. Leentvaar, hydrobioloog bij het RIVON, tijdens de eerste twee maanden van 1963 ondernamen om enkele Roerdompen, die op een gunstige plaats de winter trachten door te komen, in het leven te houden.

Topografie van de voederplaats.

Die gunstige plaats was het doodlopende, oostelijke uiteinde van het Tienhovens Kanaal, een kanaal dat nooit werd voltooid en dat volgens een plan van 1661

bedoeld was om de Vecht met de Eem te verbinden door de laagte van de Praamgracht. Deze doodlopende tak, die de grens vormt tussen de hogere gronden van het landgoed „Eindegooi" en een onbewoond complex groenlanden, dat zich 3 à 4 km in zuidelijke richting uitstrekt, draagt het karakter van een brede, diep ingesneden waterlossing, waarin het kwelwater continu afvloeit. Van de steile oevers is vooral de noordelijke met dicht houtgewas begroeid, waardoor het mogelijk was ongezien te naderen. Langs deze oever loopt ook een goed berijdbaar karrespoor, dat de verbindingsweg vormt tussen Hollandse Rading en de Egelshoek. Verder moet nog vermeld, dat het bewuste, ruim 1100 m lange stuk kanaal door twee dammen met duiker in drie gedeelten is verdeeld; ieder van deze dammen geeft toegang tot een bescheiden boerderij, de enige woningen langs de zuidzijde. Behalve de melkrijder, die op geregelde tijden passeerde, was er ook overigens nogal wat verkeer, o.a. ten behoeve van de verzorging van de bewoners van de buurtschap Egelshoek. Het was er dus niet erg rustig.

Verloop van de voederactie.

Toen de vorstperiode al 3 weken had geduurd, kwam er bij de Vogelwacht Utrecht een melding binnen, dat zich op de bovengenoemde plaats nog enkele Roerdompen zouden ophouden. Op 13 januari 1963 stelden de secretaris van de genoemde Vogelwacht, A. J. H. Baron van Lynden, en steller dezes ter plaatse een onderzoek in: het kanaal bleek nog enig kwelwater af te voeren en lag gedeeltelijk open. Wij konden 4 of 5 Roerdompen en minstens 4 Blauwe reigers vaststellen. Bovendien troffen wij bij de heer A. Tj. van Ingen, die dicht bij het kanaal

op „Eindegooi” woont, nog 2 Roerdompen aan, 1 dood exemplaar en 1 exemplaar dat nog leefde, maar later bezwiken is. Nadat wij de meegenomen vis op geschikte plaatsen uitgeworpen hadden, werd een plan de campagne opgemaakt: wij besloten de nog levende Roerdompen dagelijks van vis te voorzien en hoopten hen zo in het leven te kunnen houden. Dit plan is uitgevoerd: bijna 8 weken lang, van 17 januari t/m 9 maart, zijn wij met vis naar het Tienhovens Kanaal getogen en ik neem aan, dat 3 of 4 Roerdompen en circa 15 Blauwe reigers als gevolg van onze bemoeiingen de winter zijn doorgekomen.

Bij het voederen gingen wij voorzichtig te werk: in den beginne moesten wij de Roerdompen, die tussen de dorre plantdelen direct in paalstand neerhurkten, opzoeken, waarna wij de vis tussen de struiken door, dicht bij hen op het ijs wierpen. Dan trokken wij ons snel terug en gluurden van verre of de vis gegeten werd; veelal verborgen wij ons daarbij in de auto, die wij op de dammen parkeerden. Na verloop van tijd waren er 3 Roerdompen, die ieder vrij geregeld op een vaste plek waren aan te treffen en die hun schuwheid aflegden, zodat zij tenslotte dadelijk op de toegeworpen vis kwamen afstappen of zelfs afvlogen (fig. 2).

Enkele malen, o.a. op 8, 17 en 28 februari, kon de aanwezigheid van 4 Roerdompen worden vastgesteld, zodat er kennelijk nog een of meer exemplaren in de buurt rondzwierven. Trouwens op 3 februari hadden wij ook nog 2 exemplaren aange troffen bij het electrisch gemaal in de Bethunepolder (waar veel open water was) op 8 km afstand; bovendien was er tijdens de vorstperiode te Breukelerveen een Roerdomp uit gevangenschap ontsnapt, naar kooiker G. Bakker mij later vertelde.

Dr. Friedrich Goethe van de „Vogelwarte Helgoland” te Wilhelmshaven, die op 4 februari getuige was van het voederen, stond versteld over de geringe schuwheid zowel van de Roerdompen als van de Blauwe reigers. Een passage uit zijn aardige ontboezeming, verschenen in „Die Welt” van 1 maart 1963, laat ik hieronder volgen:

„Mein Gastgeber... fuhr mich in einer kräftig nach Fisch riechenden Limousine zu einem Graben, der vor allem durch Quellwasser vom Eise freigeblichen war. Sowie der Wagen hielt, der Fahrer Gummihandschuhe anzog und den Fischeimer in die Hand nahm — mir verschlug es fast den Atem —, kamen zwei Grosse Rohrdommeln aus schützendem Weidicht herausgeflogen. Die selten sichtbaren Vögel setzten sich auf das Ufer und nahmen wie selbstverständlich und durchaus nicht gierig, sondern mit „reihlicher Hoheit” die hingeworfenen Wittlinge. So etwas hatte ich noch nicht gesehen, obwohl ich Erfahrungen mit diesen „starken” Vögeln, die eigentlich nie zahm werden, hatte.” Tot zover Goethe's verslag; de bijgaande foto werd door de heer H. J. M. Wermerbol aan het Tienhovens kanaal genomen.

Over de aard van het voedsel kan ik kort zijn; wij voederden in hoofdzaak Wijting, die wij door bemiddeling van het „Comité Wintervoeding van Vogels” uit IJmuiden ontvingen, een enkele maal ook witvis van de Hoetmer's van het Naardermeer en van een handelaar uit Vinkeveen. De vis mocht niet te groot zijn; van grote Wijtingen sneden wij doorgaans de kop af, maar dan hadden de Roerdompen moeite om het koploze stuk vis naar binnen te werken: de stevige vissekop aan het ene eind van de prooi vergemakkelijkt het doorslikken blijkbaar in hoge mate.

Fig. 2. Roerdomp aan het Tienhovens Kanaal. Foto Wermenbol.

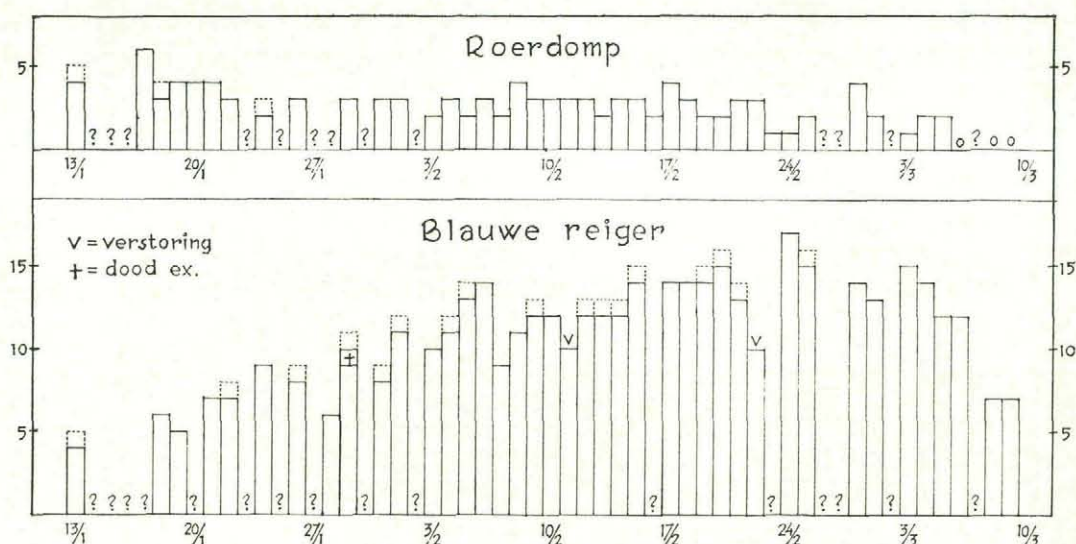

Fig. 3. Aantal Roerdompen en Blauwe reigers, aanwezig langs het Tienhovens Kanaal tussen Hollandse Rading en de Egelschoek. 13 januari - 9 maart 1963. Omstreeks 4 à 5 maart viel de dooi in.

Ook mochten de visjes niet te klein zijn, althans niet in de omgeving van de Egelschoek, waar een kleine groep Storm- en Kokmeeuwen huisde, die er zich direct meester van maakte. Verder bleek ons, dat Reigers aanmerkelijk grotere vissen naar binnen kunnen slikken dan Roerdompen; met 2 flinke of 3 kleinere Wijtingen was hun honger meestal gestild. Ten slotte moet ik hier nog vermelden, dat bij de Egelschoek ook vanwege de Gemeente Hilversum werd gevoederd: op drie plaatsen aan het kanaal deponeerde men daar geregeld fijn rauw vlees en brood, waaraan behalve vele Waterhoentjes, ook enkele Blauwe reigers en Buizerden zich tegoed deden plus de genoemde meeuwen en een kleine groep Roeken. Wij hielden zoveel mogelijk aantekening van het aantal Roerdompen en Blauwe reigers, dat wij dagelijks aantroffen; een enkele maal, wanneer er kennelijk verstoring had plaatsgevonden, waren de

Roerdompen schuw en was het aantal Reigers gering. Overigens blijkt uit de grafiek (fig. 3), dat het aantal Roerdompen ná 22 januari, toen wij geregeld over volop vis de beschikking hadden, constant bleef, terwijl het aantal Blauwe reigers tussen 22 januari en 5 februari bijna verdubbelde. Vermoedelijk betrof dit Reigers, die aanvankelijk elders gevoederd werden, o.a. te Breukelen, op de vijver van „Nijenrode”, waar het aantal sterk terugliep.

Verdiert voeding in het vrije veld de voorkeur?

Natuurlijk heb ik mij wel eens afgevraagd of onze methode van „voeding in het vrije veld” voor de Roerdomp wel de juiste oplossing is geweest. Een dergelijke voeding vergt veel tijd en inspanning — men mag geen dag verstek laten gaan — en brengt bovendien veel kosten met zich mee, die men vermoedelijk ten dele zou

kunnen voorkomen door de vogels op te vangen en ze naar „Artis” of „Blijdorp” of een ander dierenpark te transporteren, teneinde ze in het voorjaar in goede conditie weer los te laten, zoals dit o.a. enige jaren geleden geschiedde op het Naardermeer. De vraag is niet zonder meer te beantwoorden. Wel kan men stellen, dat voeding in het vrije veld slechts mogelijk is wanneer de plaatselijke omstandigheden meewerken, d.w.z. als er enig open water is en voldoende dekking, als men gemakkelijk aan (zo mogelijk levende) vis kan komen en de plaats niet te sterk door publiek verontrust wordt. Komen er teveel mensen, dan is het zaak de vogels op te vangen en ze in tijdelijke gevangenschap te houden tot het ijs verdwenen is. In dit opzicht hebben vooral de vogelwachters van het Zwarte Meer, i.c. de oud-vogelwachter A. Timmerman (destijds te Genemuiden) en de vogelwachter J. A. F. Koridon te Kampen, de nodige ervaring opgedaan en daarbij goede resultaten verkregen. Ten slotte heeft een tijdelijk ingevangenschap-houden het voordeel, dat men de vogels kan ringen alvorens ze weer in vrijheid te stellen, wat onze kennis over de trek van deze soort ten goede komt. Behalve het Tienhovens Kanaal bezochten wij tussen eind december 1962 en begin maart 1963 ook verschillende andere plaatsen in het Vechtplassengebied, zoals het Naardermeer, Ankeveen, de Horstermeerpolder, de Bethunepolder en „Nijenrode”, waarbij wij contact hadden met mensen, die zich eveneens op het voederen van Reigers en Roerdompen toelieden, i.c. A. Schaap (Naardermeer), Th. J. Meester te Ankeveen, Heinhuis (Breukelen, „Nijenrode”) en Van Zanten (Bethunepolder). Zo kregen wij een indruk van de plaatsen, waar Roerdompen nog lang stand hielden (o.a. aan de open ge-

bleven Karnemelksloot bij Bussum), maar ook van het aantal vogels, dat omkwam of in gevangenschap werd verzorgd. De heer Meester vertelde mij d.d. 26 januari, dat hij onder Ankeveen al 8 dode Roerdompen had gevonden, terwijl hij er thuis nog een verzorgde — die het ook niet gehaald heeft; de heer Heinhuis verzorgde 1 exemplaar (dat op 14 maart geringd in vrijheid werd gesteld), en door bemiddeling van de heer Van Zanten kwamen 2 stuks in pension bij „De Wilgenplas” onder Maarssen, die eveneens geringd de vrijheid herkregen. Mevrouw Poot op „Beukenburg” slaagde er in 2 Blauwe reigers door de winter te brengen.

Bij die excursies deed ik tweemaal de ervaring op, dat een Roerdomp, die niet gewend is gevoerd te worden, op toegeworpen vis — al belandt die ook vlak in zijn nabijheid — niet reageert.

Slotbeschouwing.

Er is nog een punt, dat mij bezig houdt: heeft de wintervoeding van minder algemene vogelsoorten uit een oogpunt van natuurbescherming betekenis? En kan men stellen, dat zo'n hulpactie van enig belang is voor het voortbestaan van de soort? Het is hier niet de plaats om daar uitvoerig op in te gaan. Ik wil er alleen op wijzen, dat acties ten bate van diersoorten, welke gevaar liepen uit te sterven, door een te groot afschot of doordat hun biotoop werd vernield, herhaaldelijk succes hebben gehad (cf. Amerikaanse Bison, Wisent, Gaffelbok, Saiga-antilope). Ook thans worden nog in verschillende werelden dergelijke pogingen ondernomen; men denke maar aan de Whooping crane, Sandwichgans of Ne-Ne, Arabische Oryx, Hunter's hartebeest enz. Van deze diersoorten houdt de Survival Service Commission van de I.U.C.N. in haar „Red

Book" een lijst aan. De Roerdomp met zijn grote verspreidingsgebied (Voous, 1960) en een Nederlands bestand, dat in de jaren 1950-1957 op 320 à 350 broedgevallen per jaar werd geschat (Braaksma & Mörzer Bruijns, 1954 en 1958), m.i. nogal aan de hoge kant getaxeerd, valt gelukkig nog niet onder deze categorie. Toch mogen wij aan de wintervoeding van deze soort een zekere waarde voor de natuurbescherming niet ontzeggen, al spelen bij de actie zelf gevoelsoverwegingen een belangrijke rol.

Er zijn meer voorbeelden van hulpacties, die men organiseerde wanneer dieren door natuurrampen bedreigd werden. Eén recent geval, dat belangrijk commentaar heeft uitgelokt, zou ik in dit verband nog willen memoreren. Het betreft de ramp, waardoor de broedkolonie van de Kleine flamingo aan Lake Magadi (Kenya) in 1962 getroffen werd: door sterk indrogen van dit zoutmeer werden de jongen door grote klompen zout, die zich aan hun poten afzetten, verhinderd voedsel te zoeken en zij dreigden in grote getale om te komen. Williams (1963) heeft van dit geval, en de reddingsactie die er op volgde, een levendige beschrijving gegeven. Maar het meest waardevol is het commentaar, dat Pearson en Scott (1965) onlangs

op deze „Save the Flamingo"-actie hebben geleverd.

Pearson meent, dat natuurrampen — die er altijd zijn geweest — een essentiële factor in de evolutie zijn en dat menselijke hulp alleen maar als tegennatuurlijk moet worden beschouwd: een groot aantal van de geredde jonge flamingo's zijn later toch omgekomen, omdat het gedeelte van het meer, waarheen zij werden overgebracht slechts voldoende voedsel bevatte voor het geringere aantal sterke exemplaren, dat onder normale omstandigheden zou zijn overgebleven. Peter Scott zegt, dat wij het eenvoudig niet kunnen laten te helpen, wanneer wij dieren zien, die in nood verkeren.

Laten wij dankbaar zijn, dat de hardheid, die in deze anthropocentrische wereld het bestaan voor de dieren vaak onmogelijk maakt, tenminste enigszins wordt gecompenseerd door de emotionaliteit, die de mens er toe brengt hulp te bieden wanneer rampen dreigen.

In ieder geval zou ik de ervaringen met de Roerdompen en Blauwe reigers aan het Tienhovens Kanaal, die in enkele gevallen van 50 à 60 m afstand kwamen aanvliegen, wanneer ik de vis uitgooide of zelfs al wanneer ik per auto naderde, niet graag hebben willen missen.

L i t t e r a t u u r :

- Braaksma, Sj. & M. F. Mörzer Bruijns, 1954: De stand van de Roerdomp, *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland tot 1953. *Ardea* 42, pp. 151-162, kaart en summary.
- Braaksma, Sj., 1958: Aanvullende gegevens over de stand van de Roerdomp, *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland. *Ardea* 46, pp. 158-166, summary.
- Pearson, J. M.; Peter Scott, 1965: „Save the Flamingo": Was it a good idea? (Two views on the value of a rescue operation). *Oryx*, vol. 8, nr. 1, pp. 48-51.
- Thijssen, Jac. P., 1912: Het Naardermeer. Verkade-album, p. 90.
- Thijssen, Jac. P., 1925: Jan Hoetmer †. *D.L.N.* 29, 10, pp. 289-291, 1 ill.
- (Drijver/Thijssen): Lijst van vogels... op het Naardermeer waargenomen. Versl. Alg. Verg. v.d. Ver. tot Behoud v. Natuurmonumenten, 1913-1917, p. 76.
- Voous, K. H., 1960: Atlas van de Europese vogels, pp. 19 en 36.
- Williams, John G., 1963: Freeing Flamingo's from Anklets of Death. *Nat. Geogr. Mag.*, vol. 124, nr. 6, dec. '63, pp. 934-944, ill.